

Psihopedagogie
Suporturi pentru
formarea inițială
și continuă

CARTEA ROMÂNEASCĂ
EDUCAȚIONAL

PROCESUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT ÎN ABORDARE SISTEMICĂ	11
1.1. Procesul de învățământ, parte a sistemului de învățământ. Definiție și abordare sistemică.....	11
1.2. Componentele procesului de învățământ.....	17
1.3. Predarea, învățarea și evaluarea	23
1.4. Organizarea și desfășurarea procesului de învățământ la nivelul învățământului universitar	23
Rezumat	25
Sarcini de lucru	25
Bibliografie recomandată.....	26
 CURRICULUMUL ȘCOLAR – COMPONENTĂ A PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT	28
2.1. Etimologia conceptului.....	28
2.2. Repere istorice relevante	29
2.3. O definiție operațională a conceptului de curriculum.....	31
2.4. Componentele structurale fundamentale ale curriculumului	35
2.5. Perspective de analiză a curriculumului	35
2.6. Dimensiunile curriculumului.....	35
2.7. Tipologiile curriculumului.....	37
2.8. Tipologia opționalelor	42
2.8.1. Tipuri de opționale pentru clasele P-VIII	42
2.8.2. Tipuri de opționale pentru clasele IX-XII.....	43
2.9. Specificul curriculumului universitar	44
2.10. Paradigma învățământului centrat pe elev/ student	45
2.11. Paradigma învățământului centrat pe competențe	46
Rezumat	47
Sarcini de lucru	48
Bibliografie recomandată.....	49
 RELAȚIA DIALECTICĂ DINTRE PREDARE, ÎNVĂȚARE ȘI EVALUARE	51
3.1. Predarea, învățarea și evaluarea. Considerații generale	51
3.1.1. Predarea	52
3.1.2. Stilurile de predare.....	54
3.1.3. Principiile didactice	55
3.1.4. Teoria Inteligențelor Multiple. Implicații educaționale	57
3.1.5. Învățarea	60
3.1.5.1. Concepții psihologice referitoare la învățare.....	61
3.1.5.2. Condițiile învățării.....	71
3.1.5.3. Principalele modele ale învățării. Reprezentarea piramidală a acestora realizată de J.R. Davitz și S. Ball.....	72

3.1.5.4. Modelul învățării ca procesare a informațiilor. Rolul sistemelor mnezice în organizarea învățării	79
3.1.5.5. Rolul cunoștințelor și strategiilor metacognitive în eficientizarea procesului de învățare	84
3.1.5.6. Motivația pentru învățare și rolul ei în reușita proceselor instructiv-educative.....	85
3.1.5.7. Strategii și stiluri de învățare	92
3.1.6. Evaluarea didactică	97
3.1.6.1. Evaluarea formativă, autoevaluarea și evaluarea formatoare și influența acestora asupra eficienței predării și învățării.....	98
3.1.6.2. Tipuri de evaluare a performanțelor elevilor	101
3.1.6.3. Strategii de evaluare	103
3.1.6.4. Metode de evaluare tradiționale și moderne	104
3.1.6.5. Funcțiile evaluării didactice.....	105
3.2. Procesele de predare-învățare-evaluare din perspectiva managementului educațional	106
3.3. Instruirea adulților. Specificul relației dintre predare-învățare-evaluare în învățământul superior	108
3.3.1. Stiluri de învățare preferate de adulți.....	110
3.3.1.1. Modelul lui Kolb	110
3.3.1.2. Modelul lui Endorff și McNeff.....	112
3.3.2. E-learningul și învățământul la distanță – mijloace moderne de învățare pentru adulți	114
3.3.3. Strategii de evaluare recomandate în învățământul centrat pe student	116
Rezumat.....	120
Sarcini de lucru.....	120
Bibliografie recomandată.....	121

INSTRUIREA (INTER)ACTIVĂ ȘI MODELUL

EDUCAȚIONAL SPECIFIC	128
4.1. Instruirea activă și instruirea interactivă. Perspective de definire	128
4.2. Instruirea activă și instruirea interactivă în pedagogia românească	137
4.3. Instruirea activă și instruirea interactivă în învățământul superior.....	140
Rezumat.....	146
Sarcini de lucru.....	147
Bibliografie recomandată.....	147

METODOLOGII DIDACTICE ACTIVE ȘI INTERACTIVE – PREZENTARE

SELECTIVĂ	149
Rezumat.....	166
Sarcini de lucru.....	167
Bibliografie recomandată.....	167

ELEMENTE DE PROIECTARE DIDACTICĂ	169
6.1. Proiectarea didactică la nivel microeducațional	171
6.1.1. Lectura personalizată a programei și a manualelor școlare	173
6.1.2. Planificarea calendaristică	175
6.1.3. Proiectarea secvențială a unităților de învățare și a lecțiilor/ activităților didactice.....	176
6.1.3.1. Proiectarea unităților de învățare.....	176
6.1.3.2. Proiectarea lecțiilor/ activităților didactice.....	178
6.2. Proiectul de lecție/ activitate didactică	181
6.3. Specificul proiectării didactice în învățământul superior	183
6.4. Alternative de organizare a conținuturilor instructiv-educative	185
Rezumat	188
Sarcini de lucru.....	189
Bibliografie recomandată.....	190

Obiective vizate:

O₁ – să definească operațional conceptele: proces de învățământ, curriculum, învățare, predare, evaluare, feedback;

O₂ – să enumere principalele funcții și componente ale procesului de învățământ;

O₃ – să analizeze procesul de învățământ, din perspectivă sistemică;

O₄ – să argumenteze rolul important al feedbackului în reglarea și autoreglarea procesul de învățământ.

Cuvinte-cheie: proces de învățământ, abordare/ analiză sistemică, sistem, subsistem, macrosistem, componentele procesului de învățământ.

1.1. PROCESUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT, PARTE A SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT. DEFINIRE ȘI ABORDARE SISTEMICĂ

Procesul de învățământ reprezintă sistemul de activități instructiv-educative complexe, desfășurate în mod sistematic și organizat de către elevi și profesori în școală, activități prin care elevii sunt înzestrați cu un sistem de cunoștințe, priceperi, deprinderi, capacități, competențe, pe baza cărora ei dobândesc cunoașterea științifică a realității, își formează concepția despre lume, convingerile morale, trăsăturile de personalitate, precum și aptitudinile de cunoaștere, cercetare și creație.

Abordarea/ analiza sistemică reprezintă o metodă de interpretare și analiză științifică a faptelor, obiectelor, proceselor, fenomenelor realității, bazată pe cercetarea acestora în totalitatea lor, respectiv ca întreg, ca entitate. În abordare sistemică, obiectele și fenomenele sunt considerate sisteme cu o anumită structură între ale cărei elemente componente se stabilesc relații și interrelații, determinări și interdeterminări, care îi conferă structurii coerență și unitate. Practic, finalitatea abordării/ analizei sistemice o constituie menținerea sau ameliorarea funcționării unui sistem, prin articularea componentelor acestuia, prin asigurarea interdependențelor necesare, astfel încât resursele să fie valorificate eficient, iar acțiunile desfășurate să fie subordonate finalităților urmărite, prin utilizarea cât mai eficientă a resurselor angajate (M.-D. Bocoș, coord., 2015).

Sistemul reprezintă un ansamblu de elemente între care se stabilesc relații și care funcționează ca un tot unitar, în vederea atingerii anumitor finalități bine precizate (în greacă *systema* înseamnă „ansamblu, total”). Structura sistemului este dată de unitatea dintre elementele componente și de interacțiunile lor, de transformările care

asigură autoreglarea sistemului, a entității, care nu este reductibilă la părțile ei componente. „Sistemul nu se reduce la suma aritmetică a subsistemelor care îl compun, el are un caracter unitar, funcții și particularități distinctive față de cele ale subsistemelor. El are un caracter emergent. Modificările la nivelul subsistemelor afectează, într-un fel sau altul, dinamica și funcționalitatea sistemului.” (<http://www12.tuiasi.ro/users/58/pedagogie%20II.pdf>).

Faptul că în interiorul sistemului este generată o rețea de interacțiuni și interdependențe dinamice face ca orice transformare relevantă a unei componente să determine modificări la nivelul celorlalte componente și o restructurare a sistemului.

Sistemele sunt organizate în structuri ierarhice interrelaționate. Astfel, un sistem este alcătuit din **subsisteme**, care urmăresc scopuri proprii, dar subordonate scopului general al sistemului. Eficiența funcționalității unui sistem este dată de măsura în care subsistemele, prin obiectivele lor proprii, realizează finalitatea sistemului. De asemenea, sistemele se încadrează în sisteme mai complexe, supraordonate, numite **suprasisteme/ macrosisteme**. Așadar, analiza sistemică oferă posibilitatea construirii unei reprezentări globale a „arhitecturii”, a ramificațiilor sistemului și, în baza acesteia, se identifică modalități de transformare a sistemului în direcția eficientizării funcționalității acestuia.

Având în vedere considerațiile de mai sus, putem afirma că procesul de învățământ reprezintă un sistem complex, o entitate omogenă, care are proprietăți și funcții proprii, calitativ diferite de cele ale elementelor componente considerate izolat. Dinamica sa rezidă atât în dinamica sa continuă (transformări, restructurări, reglări, corectări, ajustări, racordări funcție de schimbările din domeniul economic, social, cultural), cât și în tendința permanentă spre echilibru. Astfel, modificarea unei componente sau a unui factor implicat în desfășurarea sa are consecințe, uneori extrem de importante asupra altor componente ale sistemului sau chiar asupra întregului sistem, declanșând reacții în lanț.

Ținând cont de faptul că între diversele componente pe care le include procesul de învățământ se stabilesc multiple relații atât pe verticală (între componentele subordonate, dar și între procesul de învățământ ca sistem și alte sisteme mai cuprinzătoare), cât și pe orizontală (între componentele de același grad), abordarea sistemică a procesului de învățământ se poate realiza în următoarele modalități:

a) Analiza procesului de învățământ ca subsistem al societății (al macrosistemului social) în care se încadrează și evidențierea relațiilor sale cu celelalte subsisteme ale acesteia.

b) Analiza procesului de învățământ ca sistem, evidențierea componentelor sale și a relațiilor dintre ele (M. Bocoș, 2017).

De aceea, referindu-ne la procesul de învățământ, trebuie să avem în vedere mai multe tipuri de relații și interrelații/ (inter)determinări:

a) relațiile și interrelațiile stabilite în interiorul procesului de învățământ, între componentele acestuia;

b) relațiile și interrelațiile stabilite între procesul de învățământ și sistemul supraordonat, respectiv sistemul de învățământ;

c) relațiile și interrelațiile stabilite între componentele sistemului de învățământ (finalități, curriculum, metode, mijloace de învățământ ș.a.m.d.) și componentele mediului social (idealul social, idealul etic, nivelul de dezvoltare a tehnicii, gradul de cunoaștere etc.).

Încercând să identifice relațiile structurale ale procesului de învățământ, I.K. Babanski (1979) se referă la existența următoarelor legături interne:

- legătura logică universală – referitoare la interacțiunea tuturor obiectelor și fenomenelor;
- legătura de tip cauză-efect – referitoare la situația extremă de divizare a unei conexiuni și de delimitare a două fenomene legate între ele în mod logic;
- legătura funcțională – referitoare la interdependența stabilită între fenomene sau mărimi (modificarea unui fenomen sau a unei mărimi determină modificarea altui fenomen sau altei mărimi);
- legături care se disting după unele succesiuni: ierarhice, de dirijare – funcționale sau de dezvoltare, genetice.

În raport cu forța, caracterul și durata acțiunii, legăturile pot fi împărțite în directe și indirecte, stabile și instabile, esențiale și neesențiale, întâmplătoare și necesare etc. În opinia aceluiași autor, în cadrul procesului de învățământ predomină legăturile de tip interacțiune, întrucât el se definește prin ansamblul interacțiunilor stabilite în principal între profesor și elevi. Numai în cadrul unei interacțiuni active dintre cel care predă și cel care învață apare procesul de învățământ însuși, ca fenomen unitar.

Abordarea sistemică a procesului de învățământ îi asigură acestuia coerență și eficiență funcțională. Atunci când au loc proiectarea și anticiparea procesului se au în vedere relațiile și coordonatele necesare între componentele procesului de învățământ.

Exemple: legături ierarhice: finalitățile educaționale determină modul de stabilirea a obiectivelor educaționale urmărite, structurarea conținuturilor instructiv-educative și construirea probelor de evaluare; legături de dirijare: conținuturile-stimul dictează alegerea metodelor didactice; legături genetice: mai întâi se stabilesc conținuturile și strategiile de predare și ulterior strategiile de evaluare și autoevaluare; legături de funcționare: feedbackul are rol de reglare a procesului, el fluentizează evaluarea componentelor procesului de învățământ; legături de dezvoltare: o inovație la nivelul metodelor didactice face necesară o reconfigurare a tuturor celorlalte elemente ale procesului de învățământ.

În procesul proiectării curriculumului, demersul sistemic favorizează nu numai o perspectivă de ansamblu asupra secvențelor procedurale, ci și o conștientizare a impactului unei schimbări sau inovații introduse pe parcursul desfășurării procesului. În acest fel se atenuează eventualele discontinuități sau neconcordanțe între planurile teoretice și acționale, între componentele procesului didactic, spre exemplu, între finalitățile educaționale și conținuturi, între elementele de conținut, între metodele didactice și formele de organizare a procesului de învățământ ș.a. O consecință directă a abordării sistemice a procesului educațional o constituie creșterea volumului timpului acordat de către educatori proiectării și autoevaluării proprii activității. În același timp, perspectiva sistemică este pentru educatori un prilej de reflecție pentru a identifica și a

distinge elementele existente în sistem, nemodificabile sau greu modificabile, precum și domeniile în care ei dispun de maximum de libertate, spre exemplu: selectarea, structurarea, prelucrarea și accesibilizarea conținuturilor, alegerea exemplurilor de activități de învățare, motivarea și activizarea elevilor, valorificarea valențelor metodelor de învățământ ș.a.m.d.

a) **Analiza procesului de învățământ ca subsistem al societății** se poate realiza pe baza schemei prezentate în figura nr.1.1.:

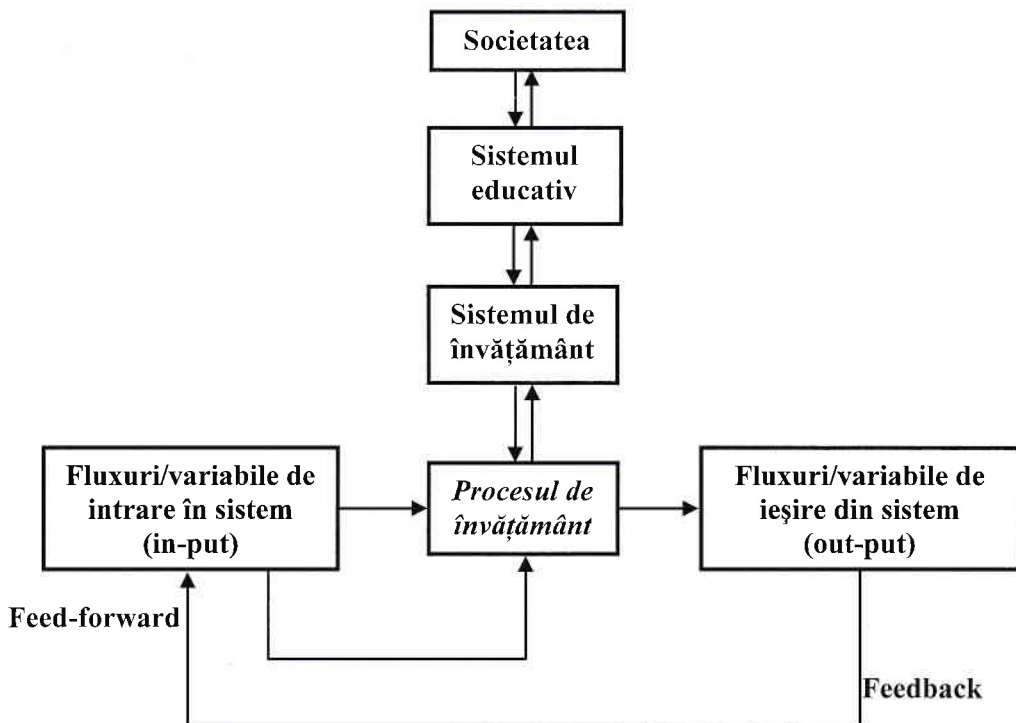

Figura nr. 1.1. Schemă de abordare sistemică a procesului de învățământ ca subsistem al societății (M. Bocoș, 2017).

După cum se poate observa în figura nr. 1.1., la nivel macroeducațional, procesul de învățământ reprezintă o componentă a sistemului de învățământ, care, la rândul său, reprezintă o componentă a sistemului educativ existent la nivelul unei societăți, caracterizate printr-un anumit nivel de dezvoltare social-economică și culturală și printr-un anumit sistem de valori acceptate și promovate. Elementele mediului social se reflectă direct în componentele procesului didactic (inovarea tehnologiilor de informare și comunicare, revizuirea conținuturilor, principiile didactice, caracteristicile relațiilor interumane etc.) sau indirect (prin selecție și prelucrare la nivelul unor compartimente ale procesului de învățământ).

Prin intermediul sistemului de învățământ se transmit sau se reformulează anumite comenzi și exigențe sociale, concretizate în obiective educaționale, și se prefigurează pârghiile și resursele indispensabile pentru funcționarea procesului. Receptând

mesaje și influențe din contextul social-economic și cultural, procesul de învățământ își elaborează propriile „răspunsuri” care se vor repercuta asupra „mediului” exterior, determinând anumite transformări, în concordanță cu cerințele evoluției sociale. Așadar, între procesul de învățământ, sistemul de învățământ și sistemul educativ se stabilesc relații de interdependență.

Privit ca sistem, procesul de învățământ articulează trei categorii de variabile: un *flux de intrare*, un *proces*, respectiv procesul de învățământ și un *flux de ieșire*.

Fluxurile de intrare sunt reprezentate de: resursele umane (personal didactic, elevi, personal didactic auxiliar și personal nedidactic, părinți), resursele materiale (edificii, dotări, mijloace de învățământ), resursele financiare, conținutul învățământului (sistemul de valori științifice, culturale, morale, tehnice, însușite de elevi), scopurile generale ale învățământului și idealul educațional (stabilite funcție de cerințele societății referitoare la profilul de personalitate dorit, într-o anumită perioadă istorică, într-un context socio-cultural etc.) (M.-D. Bocoș, coord., 2017).

Fluxurile de ieșire sunt reprezentate de rezultatele procesului de învățământ, adică de promoțiile/ seriile de absolvenți care dețin un anumit grad de pregătire și de formare, sisteme de competențe reclamate de integrarea profesională și social în diferite subsisteme ale sistemului social global (societatea), și anume: economic, politic, administrativ, sanitar, juridic, științific, alte sectoare. Absolvenții posedă cultură generală și cultură de specialitate, anumite calități și trăsături de personalitate, atitudini, competențe, comportamente etc.

Astfel, pe de o parte, sistemul social (societatea) oferă învățământului modelul de personalitate, resursele umane, resursele materiale, resursele financiare și cele culturale necesare organizării și funcționării sale. Pe de altă parte, învățământul contribuie semnificativ la formarea omului, a personalului calificat pentru diversele profesii și subsisteme ale sistemului social. De calitatea omului format în procesul de învățământ depinde, într-o măsură decisivă, calitatea activității în toate celelalte subsisteme și, implicit, progresul acestora. Practic, procesul de învățământ poate asigura modelul cel mai complex și mai sistematic al educației, cu condiția să păstreze, prin mecanismele sale specifice de autoreglare, echilibrul dintre formare și informare. „Procesul de învățământ primește de la societate *input*-ul (finalitățile și resursele), învățământul îi răspunde prin *output* (pregătirea omului pentru diferite roluri sociale), pe care societatea îl admite sau îl respinge. Reformele sistemelor de învățământ au în vedere, printre altele, și acest aspect.” (<http://www12.tuiasi.ro/users/58/pedagogie%20II.pdf>)

Funcționalitatea procesului de învățământ este dată de modul și gradul de transformare a fluxurilor de intrare în fluxuri de ieșire.

Feedbackul/ conexiunea inversă/ retroacțiunea constituie un mecanism de reglare a comunicării, care se asigură după comunicarea prealabilă de informații dinspre emițător spre receptor. Feedbackul reprezintă un mecanism de retur, de retroacțiune comparativă între efectele așteptate și cele obținute, cu rol de dirijare continuă, (auto)control, (auto)reglare și ameliorare (în limba engleză *feed* înseamnă „a alimenta”, *back* înseamnă „înapoi” – referitor la momentul de timp, la momentul desfășurării unei acțiuni). De aceea, feedbackul reprezintă principiul oricărei acțiuni eficiente, el

constând în obținerea de informații despre efectele acelei acțiuni. Grație efectelor sale, devin posibile o adaptare reciprocă a interlocutorilor la situație și la finalitatea urmărită, o permanentă verificare a modului în care se produce achiziția cunoștințelor și o studiere etapizată a progresiei învățării și cunoașterii (M.-D. Bocoș, coord., 2015).

La nivel microeducațional, feedbackul este mecanismul prin care profesorul obține informații despre efectele demersului pedagogic efectuat, iar elevii despre activitatea de învățare desfășurată. La nivelul macroeducațional al procesului de învățământ, așa cum se poate observa în figura nr. 1.1., informațiile provin de la ieșirea din sistem și sunt orientate din nou spre intrarea în sistem, pentru ca el să își modifice configurația în funcție de scopurile propuse (vezi figura nr. 1.2.). Așadar, feedbackul intră în funcție după atingerea finalității, prin reinvestirea efectelor în cauze (finalitatea redevine cauzalitate). Prin intermediul conexiunii inverse (a mecanismului de feedback), rezultatele procesului de învățământ sunt analizate și valorificate pentru creșterea calitativă a politicilor, strategiilor și acțiunilor didactice viitoare, prin care se va asigura coerența și reușita procesului de învățământ. În acest fel, procesul de învățământ este supus proceselor de reglare și autoreglare. „**Conexiunea inversă** (feedbackul) constituie mecanismul de reacție, de reîntoarcere, de reintroducere în sistem a rezultatelor acțiunii anterioare, în vederea reglării și autoreglării procesului, creșterii șanselor de succes și reducerii posibilităților de eșec. *Feedbackul* este necesar, atât pentru elevi, cât și pentru educatori.” (<http://www12.tuiasi.ro/users/58/pedagogie%20II.pdf>)

Feedforward-ul/ Feedbefore constituie un mecanism de reglare a comunicării, care se asigură înainte de comunicarea de informații dinspre emițător spre receptor. La nivel microeducațional, feedforward-ul este mecanismul prin care profesorul obține informații despre așteptările și nevoile educaționale ale educabililor. Acest mecanism presupune o retroacțiune anticipată, care prevede într-o anumită măsură efectul final, educabililor cerându-li-se rezolvarea unor sarcini de învățare, înainte de comunicarea noilor informații și de predarea noului conținut. Așadar, educabilii ca viitori receptori se confruntă cu sarcini de lucru înainte de a se realiza comunicarea de informații de către viitorul emițător; astfel, viitorul emițător (cadru didactic) le solicită viitorilor receptori (educabililor) informații și idei în legătură cu conținuturile pe care le va transmite și cu modul în care se va desfășura activitatea. În limba engleză *feed* înseamnă „a alimenta”, *forward* înseamnă „în față” – referitor la poziția, la locul unui obiect, iar *before* înseamnă „înainte” – referitor la momentul de timp, la momentul desfășurării unei acțiuni (M.-D. Bocoș, coord., 2016). La nivel macroeducațional, al procesului de învățământ, așa cum se poate observa în figura nr. 1.1., informațiile provin de la intrarea în sistem și sunt orientate din nou spre procesul de învățământ, feedforward-ul acționând preventiv, controlând avansarea spre finalitatea dorită (anticiparea finalității redevine cauzalitate).

Legătura dintre fluxurile de intrare și cele de ieșire este realizată prin intermediul procesului de predare-învățare-evaluare, care facilitează obținerea rezultatelor finale. Considerat în desfășurarea și în procesualitatea sa, respectiv din perspectivă operațională, procesul de învățământ reprezintă o alternanță continuă de activități de

predare, învățare și evaluare, care nu pot fi abordate aditiv sau cumulativ, ci integrativ, într-o unitate organică.

Un rol semnificativ în reglarea și ameliorarea procesului de învățământ privit ca sistem îl are cercetarea pedagogică. Cercetarea pedagogică constituie o **strategie de acțiune** care are rol de reglare/ autoreglare și de optimizare/ autooptimizare a procesului de învățământ la macro- și micronivel educațional, fiind un autentic **factor de promovare a progresului general în educație**. Cercetarea pedagogică, ca factor determinant în îmbogățirea și eficientizarea teoriei și practicii educaționale, conduce la cunoașterea în profunzime a fenomenelor educaționale și la identificarea celor mai potrivite strategii de optimizare, inovare, reformare și/ sau prospectare a practicii educative.

b) Analiza procesului de învățământ ca sistem presupune realizarea următoarelor acțiuni:

- identificarea componentelor, a subcomponentelor, a locului lor în sistem, a semnificației lor și a funcțiilor pe care le îndeplinesc;
- identificarea corelațiilor și a raporturilor de dependență (supraordonare și subordonare) existente între componentele și subcomponentele procesului de învățământ.

1.2. COMPONENTELE PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Analiza procesului de învățământ poate fi realizată din perspectiva **componentei și a structurii sale** și din perspectiva **procesualității sale interne**. „În perspectivă curriculară, procesul de învățământ își evidențiază clar caracterul dinamic. Analiza elementelor componente și a interacțiunilor specifice procesului de învățământ ca sistem se poate realiza din mai multe unghiuri de vedere: analiza componentelor și a caracteristicilor acestora și analiza relațiilor dintre elementele componente ale sistemului.” (<http://www12.tuiasi.ro/users/58/pedagogie%20II.pdf>) Așadar, procesul de învățământ poate fi considerat un sistem dinamic și complex. Pentru înțelegerea eficientă a procesului de învățământ desfășurat la nivel microeducațional este necesar să găsim răspunsul la următoarele întrebări:

- Care sunt principalele componente structurale ale procesului de învățământ?
- Care sunt (inter)relațiile care se stabilesc între componentele procesului de învățământ (privit în viziune sistemică)?

Una dintre cele mai importante componente ale procesului de învățământ o constituie **agenții acțiunii educaționale**. Profesorii, elevii și părinții constituie principalele resurse umane care interacționează într-un cadru formal și organizat. Interacțiunea resurselor umane conturează ceea ce s-ar putea descrie prin noțiunea de **câmp educațional/ pedagogic**, care se referă la contextul psihosocial extern în care are loc activitatea pedagogică/ acțiunea educațională și care definește cadrul de realizare a acesteia (M.-D. Bocoș, coord., 2017). Principalii actori ai contextelor educaționale sunt profesorul și elevii. Didactica modernă pune în centrul atenției *elevul/ studentul*, urmărind

să îl facă participant activ la propria sa formare, partener al profesorului. Profesorului îi revine sarcina organizării „câmpului educațional”; el are rolul de a proiecta, de a conduce și îndruma activitățile din școală și, în parte, din afara ei, în vederea influențării formative a elevilor.

Desfășurându-se într-un cadru formal, organizat (unitatea școlară) și realizându-se în formații de lucru, cum ar fi clasa, grupurile și microgrupurile, în cadrul procesului de învățământ se dezvoltă **relații psihosociale**: *relații profesor-elevi/ studenți, elev/ student-elev/ student, profesor-(micro)grupuri, (micro)grup-(micro)grup* etc. Acestea alcătuiesc o componentă importantă a câmpului educațional, cu valențe formative certe. Școala, grupul-clasă, echipa culturală sau sportivă, cercul de elevi etc. devin, practic, un „laborator” de învățare socială. Elevii/ studenții desfășoară activitățile școlare curente în fața colegilor, se expun aprecierilor și judecăților de valoare colective, resimt opinia colectivului, îndeplinesc roluri în grup, împrumută clișee din grupul de vârstă, dobândesc anumite poziții (statusuri) față de ceilalți ș.a.m.d. Profesorul este considerat un organizator al proceselor de învățare, un moderator, care proiectează, implementează, coordonează, evaluează și optimizează situațiile de învățare la care participă elevii/ studenții, un facilitator al activității de învățare a acestora.

Relațiile constituite între profesor și elevi determină ambianța educațională în care se desfășoară procesul de învățământ, care se dorește a fi una pozitivă, stenică și de laborator. Cu alte cuvinte, ea este menită să stimuleze (cognitiv/ intelectual, afectiv-motivațional și psihomotoriu) elevii, să îi determine să efectueze activități individuale, dar și colective creatoare, să se implice activ, interactiv, creativ în procesul de învățământ (M.-D. Bocoș, coord., 2015). Este recomandabil ca relațiile educaționale să fie de tip democratic, să se caracterizeze prin apropiere și înțelegere față de elevi (fără a cădea însă în familiarism), prin exigență dozată din partea profesorului (fără a ajunge la severitate excesivă), prin autoritate lipsită de enervare, prin echitate în apreciere, prin evitarea „moralizării” exagerate ș.a.m.d. Raporturile profesor-elevi/ studenți sunt, pe de o parte, raporturi interpersonale, pe de altă parte, ele sunt mediate de colectivul de elevi/ studenți.

A doua componentă o constituie **finalitățile educaționale** ale procesului de învățământ, care reprezintă cerințele de instruire și educare impuse de societate, tipul de rezultate așteptate de la elevi. Aceste obiective corespund unor cerințe sociale majore cu privire la nivelul calitativ și cantitativ al achizițiilor pe care trebuie să le dobândească elevii, cu privire la comportamentele și conduitele acestora. Obiectivele educaționale stabilesc ce urmează să *cunoască* elevii *ca informație*, ce anume să *știe să facă* ei ca *acțiuni în care își exersează priceperile, deprinderile și competențele*, ce *atitudini* să adopte ș.a.m.d. În orice activitate, deci și în cea didactică, obiectivele se formulează la începutul acțiunii, cu referire la rezultatele care se așteaptă de la elevi, dar dobândesc expresie palpabilă la încheierea acțiunii educaționale, **rezultatele** obținute fiind cele care atestă atingerea obiectivelor.

A treia componentă o constituie **curriculumul școlar** care se referă la oferta educațională a școlii și reprezintă sistemul experiențelor de învățare directe și indirecte oferite educaților și experimentate de aceștia în contexte formale, nonformale, informale.

Curriculumul se dezvoltă ca un *concept integrator* în raport cu variate dimensiuni ale procesului de învățământ: obiective, conținuturi, strategii etc. Conceptul de curriculum, componentele și tipologiile acestuia vor fi prezentate în capitolul 2.

Conținutul procesului de învățământ reprezintă instrumentul de bază valorificat în cadrul acestuia și el este un sistem de valori – cunoștințe, abilități, capacități, competențe, strategii, aptitudini, modele atitudinale și comportamentale, conduite etc., proiectate în documente școlare oficiale (planuri de învățământ, programe și manuale școlare) și transmise în cadrul procesului de învățământ, desfășurat în instituții de învățământ de diferite grade. Procesul de învățământ vehiculează *conținuturi științifice, tehnice, literar-artistice, filozofice, religioase, etice etc.*, programate după o anumită logică științifică și didactică. Elevul își însușește pe parcursul anilor de studiu noțiuni și legități, modalități de aplicare ale acestora, strategii și tehnici de activitate intelectuală și practică, reprezentări asupra lumii etc. Este important să se valorifice întreg potențialul instructiv-educativ al conținuturilor, ceea ce depinde în mare măsură de calitatea activităților didactice.

Strategiile didactice reprezintă sisteme de metode, procedee, mijloace de învățământ și forme de organizare a activității elevilor, care vizează construirea experiențelor de învățare, formarea de competențe și raționalizarea procesului instructiv-educativ. Ele se află în relație de subordonare față de finalitățile educaționale ale procesului de învățământ. Componentele lor majore sunt: tipul de experiență de învățare; sistemul metodologic; mijloacele de învățământ; forma/ formele de organizare a activității elevilor.

Tipul de experiență de învățare se referă la modul de abordare a învățării, la specificul procesului de învățare, la tipul/ categoria acesteia: activă; interactivă; creatoare; euristică/ prin descoperire; prin receptare; prin problematizare/ problematizată; cooperativă/ prin cooperare; experimentală ș.a.m.d.

Metodologia didactică reprezintă sistemul metodelor și procedeele didactice, precum și al principiilor, orientărilor și cerințelor de valorificare a acestora, pe baza unei concepții unitare despre predare, învățare și evaluare.

Mijloacele de învățământ reprezintă ansamblul materialelor naturale (obiecte din realitatea înconjurătoare în forma lor naturală – minerale, plante, animale, aparate, utilaje, instalații, mașini etc.) sau realizate intenționat (modele, planșe, hărți, manuale, cărți, fișe de lucru, chestionare, teste, portofolii, instalații, mijloace tehnice de instruire etc.), care sprijină realizarea activităților instructiv-educative, precum și ansamblul cerințelor pedagogice de valorificare a lor.

Formele de organizare a activității elevilor se referă la modalitățile specifice de proiectare și realizare a interacțiunilor profesor-elevi, de instituire și promovare a unor tipuri de colaborare între aceștia, în conformitate cu obiectivele educaționale urmărite (M. Bocoș, D. Jucan, 2017):

– *frontală* – îndrumarea și controlarea activității tuturor elevilor din clasă se realizează simultan, într-un anumit interval de timp, în care ei execută concomitent și în același ritm sarcini de lucru comune, vizând obiective educaționale comune;

– *individuală* – care se practică atunci când: